

KARTA EWIDENCYJNA ZABYTKU NIERUCHOMEGO NIEWPISANEGO DO REJESTRU ZABYTKÓW

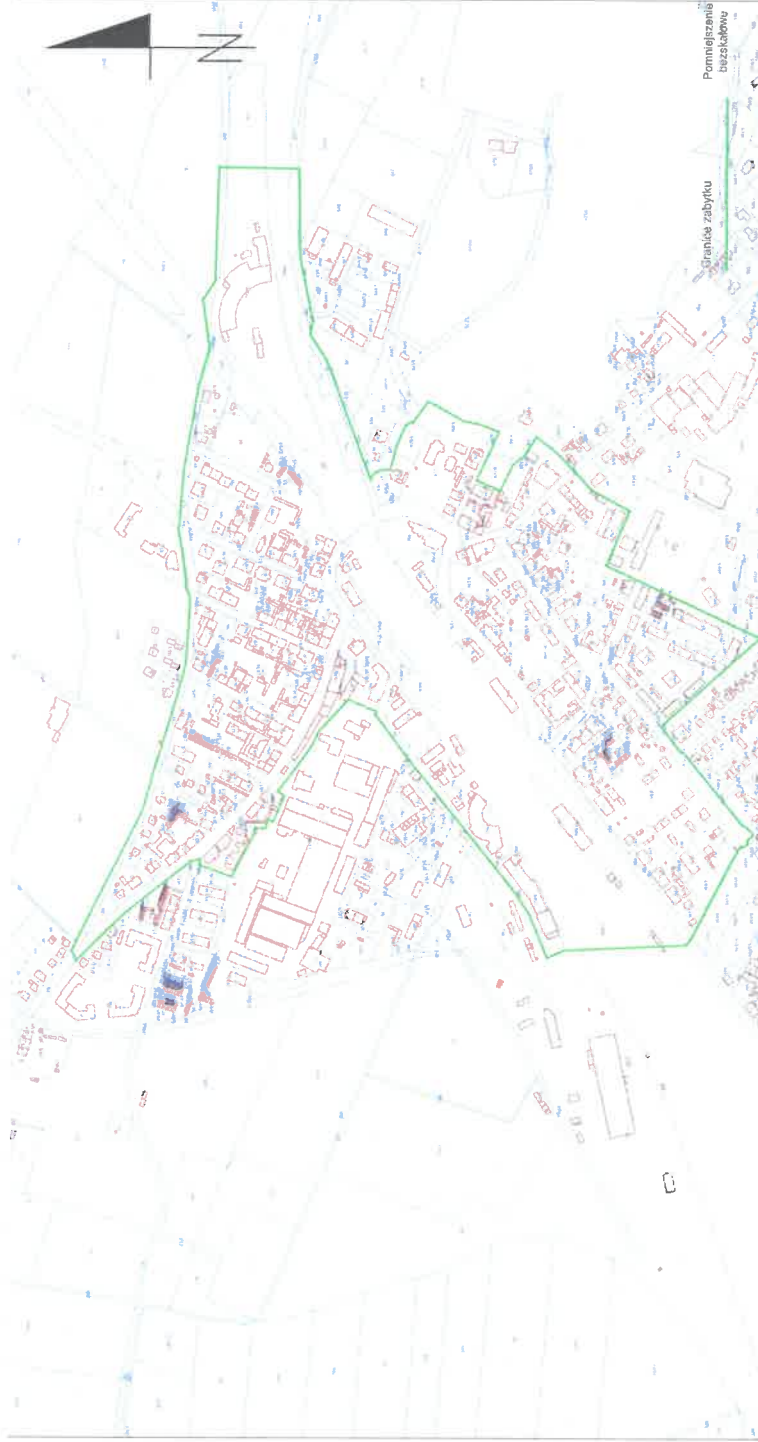
1. Nazwa

HISTORYCZNY UKŁAD URBANISTYCZNY
MIASTA JAWORZYNA ŚLĄSKA
O METRYCE XIX -WIECZNEJ

2. Czas powstania

II poł. XIX—pocz. XX w.

9. Materiały graficzne



3. Miejscowość

JAWORZYNA ŚLĄSKA

4. Adres (ulica, nr posesji)

5. Przynależność administracyjna

województwo: DOLNOŚLĄSKIE

powiat: ŚWIDNICKI

gmina: JAWORZYNA ŚLĄSKA

6. Współrzędne geograficzne

50°54'46"N 16°25'55"E

7. Użytkowanie obecne

MIESZKALNE

PRZEMYSŁOWE

USŁUGOWE

8. Stan zachowania

10. Istniejące zagrożenia, najpilniejsze postulaty konserwatorskie

NAZWY: Königszelt (1845 r.), Bahnhof Königszelt (1863 r.), Königszelt (1890–1945), Jaworzyna Śląska (1945 r.).

HISTORIA:

Miasto Jaworzyna Śląska powstało na zrębie powstalej w 1843 r. stacji kolejowej, założonej tu w ramach budowy linii kolejowej Towarzystwa Akcyjnego Kolei Żelaznej Wrocławsko-Świdnicko-Świebodzickiej. Wówczas to wzniesiono tu budynek pierwszego dworca kolejowego wraz z zapleczem administracyjnym. Na powstanie wokół dworca osady kolejowej wpływało zapotrzebowanie na mieszkania dla pracujących tu kolejarzy oraz wykształcenie zaplecza przeznaczonego dla podróżujących. W 1868 r. oficjalnie wydzielono Jaworzynę Śląską jako osobną gminę wiejską. Z czasem wokół dworca powstawać zaczęły pierwsze lokale usługowe i gastronomiczne. W 1863 r. na terenie Jaworzyny Śląskiej wzniesiono fabrykę porcelany, a kolejno fabryka spirytusu. W 1882 r. wzniesiono budynek szkoły. W 1885 r. w miejscowości zamieszkiwało już 1400 osób. W 1890 r. protestanci wzniesli tu dla siebie skromną kaplicę, a w 1897 r. wzniesiono katolicki kościół parafialny. Przełom XIX i XX w. oznaczał dla niewielkiego wówczas ośrodka kolejowego wzmożony rozwój przestrzenny, związany z wyznaczaniem nowych ulic oraz działek budowlanych, na których powstawać zaczęły kamienice o elewacjach utrzymanych w kracjach neostylowych. Wówczas też rozwijać zaczęło się zaplecze dworca kolejowego. Znaczący rozwój budownictwa mieszkaniowego obserwuje się w latach 20. i 30. XX w., kiedy to na terenie Jaworzyny Śląskiej powstają modernistyczne osiedla, przeznaczone dla pracujących tu kolejarzy. Na terenie miasta zaczęto wówczas lokować place i skwery obsadzone zielenią. Przez jedynie 100 lat, aż do 1945 r., z niewielkiej osady kolejowej wykształcił się samodzielna miejscowość z dobrze rozwiniętym zapleczem mieszkaniowym, gospodarczym i przemysłowym. W 1954 r. Jaworzyna Śląska otrzymała prawa miejskie. W 1991 r. zamknięto miejscową parowozownię, która od 2004 funkcjonuje jako muzeum. Jaworzyna Śląska pozostaje do dziś miejscowością z czytelnym, nieregularnym układem, odzwierciedlającym swoimi elementami jego pierwotną funkcjonalną, polegającą na rozdzielaniu części kolejowej, usługowej i mieszkaniowej. W ostatnich latach obserwuje się przyrost nowej zabudowy mieszkaniowej oraz usługowej.

Istniejące zagrożenia, postulaty konserwatorskie, źródła i literatura –
załącznik do karty ewidencyjnej nr 1.

11. Adnotacje o inspekcjach, informacie o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

12. Opracowanie karty ewidencyjnej (autor, data i podpis)

24 czerwiec 2023 r.

Kamil Pawłowski

dr Kamil Pawłowski

1. Miejscowość	JAWORZYNA ŚLĄSKA	5. Nazwa zabytku (jak w karcie), adres	HISTORYCZNY UKŁAD URBANISTYCZNY MIASTA JAWORZYNA ŚLĄSKA O METRYCE XIX -WIECZNEJ	6. Zawartość załącznika	ISTNIEJĄCE ZAGROŻENIA POSTULATY KONSERWATORSKIE ŹRÓDŁA I LITERATURA
2. Gmina	JAWORZYNA ŚLĄSKA				
3. Powiat	ŚWIDNICKI				
4. Województwo	DOLNOŚLĄSKIE				

ISTNIEJĄCE ZAGROŻENIA:

- przekształcenia istniejącego układu urbanistycznego wynikające z dużego rozwoju zabudowy usługowej i mieszkaniowej oraz infrastruktury użytkowej;
- modernizacja istniejącej, historycznej zabudowy z wykorzystaniem materiałów i rozwiązań ahistorycznych;
- brak działań zmierzających do zachowania historycznych budynków i ich rozbiórki;
- brak działań związanych z zachowaniem elementów dawnych zabudowań kolejowych oraz fabryki porcelany Karolina.

POSTULATY KONSERWATORSKIE:

- zachowanie charakterystycznych cech układu urbanistycznego, objętego ochroną konserwatorską (nawierzchnie, ciągi dróg, rozplanowanie zabudowy);
- zachowanie elementów stanowiących zespół budynków kolejowych;
- zachowanie elementów stanowiących zespół budynków fabryki porcelany Karolina;
- w przypadku nowych inwestycji zachowanie cech typowych architektury regionalnej, tj. bryły, formy elewacji i kształtów dachów, materiałów wykończeniowych;
- modernizacja istniejącej zabudowy mieszkalnej z poszanowaniem substancji zabytkowej, bryły i formy;
- lokowanie nowej zabudowy mieszkalnej w linii zabudowy historycznej;
- zachowanie wieży kościoła św. Józefa Oblubieńca jako dominanty krajobrazowej miasta;
- zachowanie historycznej zieleni miejskiej, zwłaszcza na terenach cmentarzy;
- lokowanie nowych obiektów handlowych i usługowych możliwie poza granicami układu urbanistycznego;
- modernizacja obiektów istniejących z nadaniem im nowych funkcji użytkowych, z zachowaniem historycznej formy i bryły budynku.

ŹRÓDŁA I LITERATURA**Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu Delegatura w Wałbrzychu**

- Oszczanowska B., D. Wisniewska, E. Bałańska, G. Grajewski, *Jaworzyna Śląska. Studium historyczno-urbanistyczne*, Wrocław 2004.

- Knie J., *Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht der Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien, Breslau 1830.*
- Knie J., *Alphabetisch-statistisch-topographische Uebersicht der Dörfer, Flecken, Städte und andern Orte der Königl. Preuß. Provinz Schlesien, 1845.*
- *Słownik geografii turystycznej Sudetów*, T. 20, *Masyw Ślęży, Równina Świdnicka, Kotlina Dzierżoniowska*, red. M. Staffa, Wrocław 2005.
- Urbaniak M., *Powstanie i rozwój Jaworzyny Śląskiej (Koenigszelt). Przyczynek do przebiegu procesów modernizacyjnych na Śląsku w latach 1848–1939*, „Roczniki dziejów społecznych i gospodarczych”, LXVII, 2007, s. 7–43.
- Zimmermann F.A., *Beyträge zur Beschreibung von Schlesien*, T. 5, Brieg 1785.

Kartografia

- Messtischblatt, Schweidnitz, [1856 r.], Königliche Preussische Landesaufnahme.
- Messtischblatt, Streigau 2951, 1889 r.

24 czerwiec 2023 r.

Opracowanie
załącznika:
(data i podpis)

dr Kamil Pawłowski



